

МИНИСТЕРСТВО НА КУЛТУРАТА

**НАЦИОНАЛНА ИЗПИТНА ПРОГРАМА
ЗА ПРОВЕЖДАНЕ НА ДЪРЖАВНИ ИЗПИТИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ
НА ВТОРА СТЕПЕН НА ПРОФЕСИОНАЛНА КВАЛИФИКАЦИЯ**

	Код по СППОО	Наименование
Професионално направление:	215	ПРИЛОЖНИ ИЗКУСТВА И ЗАНАЯТИ
Професия:	215060	КАМЕНОДЕЛЕЦ
	2150601	КАМЕНОДЕЛСТВО

Утвърдена със Заповед № РД09-718/23.07.2021 г.
изм. със Заповед № РД09-289/27.04.2022 г.

София, 2022 г.

I. ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ И ЦЕЛ НА ПРОГРАМАТА:

Националната изпитна програма е предназначена за организирането и провеждането на държавните изпити за придобиване на II степен на професионална квалификация по професията **215060 „Каменоделец“**, специалност 2150601 „Каменоделство“ от професионално направление 215 „Приложни изкуства и занаяти“ от Списъка на професиите за професионално образование и обучение по чл. 6 от ЗПОО.

Целта на настоящата национална изпитна програма е да определи единни критерии за оценка на професионалните компетенции на обучаваните, изискващи се за придобиване втора степен на професионална квалификация по изучаваната професия и специалност.

Националната изпитна програма е разработена във връзка с чл. 36 от Закона за професионалното образование (ЗПОО).

Държавният изпит по теория и практика на професията се провежда в съответствие с изискванията на ЗПОО и Наредба № 1 от 19.02.2020 г. за организацията и провеждането на изпитите за придобиване на професионална квалификация.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА НАЦИОНАЛНАТА ИЗПИТНА ПРОГРАМА:

Настоящата национална изпитна програма съдържа:

1. За част по теория на професията:

- А. Формат и учебно съдържание
- Б. Критерии за оценяване

2. За част по практика на професията:

- А. Изисквания за съдържанието на индивидуалните практически задания.
- Б. Критерии за оценяване.

III. ФОРМАТ И ОРГАНИЗАЦИЯ НА ДЪРЖАВНИТЕ ИЗПИТИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ВТОРА СТЕПЕН НА ПРОФЕСИОНАЛНА КВАЛИФИКАЦИЯ:

1. Държавният изпит за придобиване на втора степен на професионална квалификация включва две части:

- а) **част по теория на професията;**
- б) **част по практика на професията.**

2. Държавният изпит по **част теория на професията** се провежда във формата на писмен тест, съставен от три модула.

3. Времетраенето на изпита по **част теория на професията** е до 4 (четири) астрономически часа, разпределени както следва: първи модул – 40 минути, втори модул – 80 минути, трети модул – 120 минути.

4. Тестовият комплект за писмен тест се съставя в училището от база данни с въпроси по темата, изтеглена в Министерството на образованието и науката на основание на чл. 3, ал. 2 от НАРЕДБА № 1 от 19.02.2020 г. за организацията и провеждането на изпитите за придобиване на професионална квалификация, обн. ДВ, бр. 18 от 28.02.2020 г., изм. и доп. ДВ, бр. 101 от 03.12.2021 г.

5. Държавният изпит по **част практика на професията** се състои в изработването на изделие /произведение/ творба по индивидуално задание в съответствие с компетенциите за втора степен на професионална квалификация, на основание на НАРЕДБА № 1 от 19.02.2020 г. за организацията и провеждането на изпитите за придобиване на професионална квалификация.

6. Продължителността на изпитите по чл. 1, ал. 2, т. 1 и 2 в частта по практика на професията е до три последователни дни и не повече от 6 астрономически часа дневно.
7. Дейностите и задълженията на комисиите за подготовка, организиране и провеждане на изпитите и на директора са разписани в чл. 4 от НАРЕДБА № 1/19.02.2020 г. за организацията и провеждането на изпитите за придобиване на професионална квалификация, обн. ДВ, бр. 18 от 28.02.2020 г.
8. Съставът на комисиите за подготовка и оценяване на изпита - част по теория на професията и за провеждане и оценяване на изпита - част по практика на професията, се определя в съответствие с чл. 35, ал. 1 - 3 от ЗПОО.
9. Оценяването на писмените работи от изпита на част по теория на професията се извършва от комисията в съответствие с чл. 14 от от НАРЕДБА № 1, от 19.02.2020 г. за организацията и провеждането на изпитите за придобиване на професионална квалификация, Обн. - ДВ, бр. 18 от 28.02.2020 г.
10. Оценяването на произведенията от изпита на част по практика на професията се извършва от комисията в съответствие с чл. 15 от от НАРЕДБА № 1, от 19.02.2020 г. за организацията и провеждането на изпитите за придобиване на професионална квалификация, Обн. - ДВ, бр. 18 от 28.02.2020 г.
11. Оценка поставени от изпитните комисии за част по теория на професията и за част по практика на професията са окончателни и не подлежат на промяна.
12. В определеното в графика време и място за провеждане на държавния изпит - част по теория и част по практика на професията, учениците се явяват с документ за самоличност.

IV. СИСТЕМА ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ДЪРЖАВНИЯ ИЗПИТ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ВТОРА СТЕПЕН ПРОФЕСИОНАЛНА КВАЛИФИКАЦИЯ:

1. Оценяването на резултатите от държавния изпит за придобиване на втора степен на професионална квалификация се извършва в точки, както следва:

- част по теория на професията – максимално 100 точки;
- част по практика на професията – максимално 100 точки.

2. Всеки изпит се счита за успешно положен при успешното полагане на двете му части – част по теория на професията и част по практика на професията. Всяка част от изпита е успешно положена при постигане на 50 на сто от максималния брой точки.

3. Окончателната оценка се формира след успешното полагане на всяка част от изпита и се изчислява по формула: окончателната оценка в брой точки е равна на 0,4 x получения брой точки от част по теория на професията + 0,6 x получения брой точки от част по практика на професията.

4. Окончателната оценка от брой точки се превръща в цифрова оценка с точност до 0,01 по формулата:

Цифрова оценка = окончателната оценка в брой точки x 0,06.

5. Окончателната оценка от държавния изпит за придобиване на квалификация по професията е с количествен и качествен показател, с точност до 0,01 и се определя, както следва:

- а) за количествен показател от 2,00 до 2,99 се определя качествен показател слаб;
- б) за количествен показател от 3,00 до 3,49 се определя качествен показател среден;
- в) за количествен показател от 3,50 до 4,49 се определя качествен показател добър;
- г) за количествен показател от 4,50 до 5,49 се определя качествен показател много добър;
- д) за количествен показател от 5,50 до 6,00 се определя качествен показател отличен.

V. УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ ПО ТЕОРИЯ НА ПРОФЕСИЯТА И КРИТЕРИИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ:

Учебното съдържание за писмения тест по теория на професията включва въпроси от следните теоретични дисциплини:

1. **История на изкуството**
2. **Пластична анатомия**
3. **Перспектива**

Писменият тест е съставен от три модула:

А. Първи модул - 25 въпроса със затворен отговор от учебното съдържание по дисциплините: **История на изкуството** – 14 въпроса, **Пластична анатомия** – 7 въпроса, **Перспектива** – 4 въпроса. Всеки верен отговор носи по 1 точка. **Максималният брой точки от първия модул на теста е 25 точки.**

Б. Втори модул - 25 въпроса с отворен отговор от учебното съдържание по дисциплините: **История на изкуството** – 16 въпроса, **Пластична анатомия** – 5, **Перспектива** – 4. Всеки верен отговор носи по 2 точки при пълен отговор. **Максималният брой точки от втория модул на теста е 50 точки.**

В. Трети модул - развиване на въпрос с разширен отговор. **Писмената работа е в обем до четири страници. Максималният брой точки от третия модул на теста е 25 точки. Оценяването се извършва въз основа на критериите, съобразно учебното съдържание към съответната тема.**

Учебно съдържание по перспектива

Същност и видове перспектива. Елементи на линейната перспектива

Учебно съдържание по пластична анатомия:

Основни пропорции на човешкото тяло. Костен и мускулен строеж на главата и тялото.

Учебно съдържание по история на изкуството

Теоретични знания за различни периоди от история на изкуството от Древността до наши дни.

III модул: Въпроси с разширен отговор

Въпрос №1

Изкуството на древните цивилизации – Предна Азия (Двуречие, Месопотамия) и Египет

- Предпоставки за възникване и основни характеристики на изкуството на Двуречието – географско положение, обществено устройство, писменост – 2 т.
- Паметници на архитектурата и скулптурата на Шумер, Акад, Вавилон, Асирия и Персия – храмове, дворцова архитектура, кръгла скулптура, релефи – 5 т.
- Предпоставки за възникване и основни характеристики на Египетското изкуство – географско положение, обществено устройство, писменост – 2 т.
- Особености на египетския канон – 2 т.
- Периодизация на египетското изкуство – 2 т.
- Паметници на египетската архитектура, скулптура и живопис от отделните периоди – гробници, храмове, монументална скулптура, релефи, стенописи – 5 т.

Въпрос №2

Гръцка и римска античност

- Изкуството на Древна Гърция – предпоставки, характеристики, периодизация – 2 т.
- Архитектурни ордерни системи. Паметници на архитектурата в Древна Гърция - Акропола в Атина, Мавзолея в Халикарнас , Пергамски олтар– 4 т.
- Стиллове в гръцката вазопис – 1 т.
- Гръцка скулптура - общи характеристики за отделните периоди: примери за творби на Мирон, Поликлет, Фидий, Праксител, Скопас, Лизип, скулптура на елинизма – 4 т.
- Изкуството на Древен Рим – предпоставки, характеристики, периодизация – 2 т.
- Значими паметници на римската архитектура, скулптура живопис, мозайки - Колизеум, Пантеон, Траянова колона, портретна скулптура, живописни стиллове от Помпей – 5 т.

Въпрос №3

Ренесанс

- Италиански ренесанс – предпоставки за развитие, характеристики, периодизация – 2 т.
- Главни представители и значими произведения на архитектурата, живописата и скулптурата от Проторенесанса и Ранния ренесанс (Джото, Мазачо, Брунелески, Гиберти, Донатело, Пиеро дела Франческа, Ботичели) – 4 т.
- Значими представители и произведения на живописата и скулптурата от Зрелия ренесанс (Леонардо да Винчи, Микеланджело, Рафаело Санти) – 5 т.
- Венециански Ренесанс (Джовани Белини, Джорджоне, Тициан)
- Северен Ренесанс – предпоставки и характеристики – 2 т.
- Значими автори, произведения и характерни особености на Ренесанса в Нидерландия, Германия и Франция (Ян ван Ейк, Брьогел, Бош, Дюрер, Холбайн, братя Лимбург, Жан Фуке, Никола Фроман, Жан Клуе) – 5 т.

Въпрос №4

Изкуството на XVII век.

- Предпоставки за развитието на изкуството през XVII век. Характеристики на изкуството на барока и класицизма – 5 т.
- Понятието стил – 1 т.
- Характерни особености на Италианската и Фламандската художествени школи – примери за автори и творби от архитектурата, скулптурата, живописата и графиката (братя Карачи, Караваджо, Бернини, Рубенс, ван Дайк) – 5 т.
- Характерни особености на Холандската, Испанската и Френската художествени школи – примери за автори и творби от архитектурата, скулптурата, живописата и графиката (Франс Халс, Рембранд, Вермеер, Ел Греко, Веласкес, Рибера, Никола Пусен, Клод Лорен, Жорж де ла Тур) – 7 т.

Въпрос №5

Изкуството по българските земи до създаване на Първата българска държава.

- Архитектура на траките, селища и гробници - Севтополис, Перперикон, гробниците в Свещари и Мезек – 3 т.
- Особености на тракийската живопис – гробниците в Казанлък и Александрово – 3 т.
- Тракийски съкровища - Вълчитрънско, Панагюрско, Летнишко, Врачанско и Рогозенското съкровища – 4 т.
- Антично изкуство по крайбрежието на Черно море – 1 т.
- Римско наследство по днешните български земи – 7 т.

Въпрос №6

Средновековно българско изкуство

- Изкуството на Първа българска държава. Архитектурата на столиците Плиска и Преслав - Голямата базилика в Плиска, Златната църква в Преслав – 4 т.
- Развитие на скулптура, керамика, торевтика (Мадарски конник, Преславска керамика, Преславско златно съкровище) – 4 т.
- Архитектура на Втора българска държава - столицата Търново; църквата „Св. 40 мъченици“ в Търново, църкви в Несебър – 5 т.
- Живописта през Втората българска държава – стенописи и икони (стенописи в Боянската църква, Земенски манастир и скалните манастири в Иваново) – 5 т.

Въпрос №7

Българско Възраждане

- Предпоставки, характеристики, особености на Българското Възраждане – 4 т.
- Особености на българската възрожденска архитектура. Църковна и светска архитектура – манастирски комплекси, градска архитектура, мостове (Рилски манастир, майстор Колю Фичето) – 4 т.
- Възрожденски иконописни школи – характеристики на Тревненската, Банската, Самоковската иконописни школи – основни представители и паметници (Йоаникий Папа Витанов, Тома Вишанов Молера, Захарий Зограф). Развитие на светска живопис (Захарий Зограф, Станислав Доспевски) – 5 т.
- Възрожденски резбарски школи – характеристики на Тревненската, Дебърската, Самоковската школа (Таваните в Даскаловата къща, иконостас в Рилския манастир) – 5 т.

Въпрос №8

Българското изкуство от Освобождението до Втората световна война.

- Основни процеси в развитието на българското изкуство от Освобождението до Първата световна война. Дружества на художниците, Рисувално училище, първи изложби – 3 т.
- Навлизане на академизма – автори и творби (Иван Мърквичка, Николай Павлович, Ярослав Вешин, Антон Митов, Иван Ангелов) – 4 т.
- Навлизане на модерни течения в българското изкуство (Сирак Скитник, Никола Петров, Никола Маринов) – 3 т.

- Българското изкуство между двете световни войни. Дружество „Родно изкуство“. Характерни черти в творчеството на Вл. Димитров – Майстора, Ц. Лавренов, В. Захариев, Д. Узунов, Ив. Лазаров, Ив. Милев и др. – 4 т.
- „Дружество на новите художници“. Характерни черти в творчеството на Любомир Далчев, Васка Емануилова, Александър Жендов, Илия Бешков, К. Цонев, Ив. Ненов – 4 т.

Въпрос №9

Изкуство на новото време. Изгревът на Модерното изкуство.

- Предмодерни явления в европейското изкуство: Романтизъм и Реализъм – същностни характеристики, автори, творби (Фридрих, Жерико, Дьолакроа, Търнър, Констабъл, Гоя, Курбе, Миле, Домие) – 6 т.
- Предпоставки за възникване и основни характеристики на Модерното изкуство – 3 т.
- Същностни характеристики на първите модерни тенденции: Импресионизъм (Мане, Моне, Реноар, Дега, Роден) – 4 т.
- Постимпресионизъм (Сезан, Гоген, ван Гог, Тулуз-Лотрек, Сьора) – 5 т.

Въпрос №10

Основни направления в изкуството на XX век

- Същност на понятието „авангард“. Характеристики на основните течения на Ранния европейски авангард – 4 т.
- Същностни характеристики на теченията фовизъм и експресионизъм. (Матис, Дерен, група „Мост, група „Синият конник“) – 3 т.
- Същностни характеристики на теченията кубизъм и футуризм (Пикасо, Брак, Бочони, Бала) – 4 т.
- Същностни характеристики на теченията абстракционизъм, конструктивизъм и школата Баухаус (Кандински, Малевич, Мондриан, Габо, Певзнер, Гропиус, Мис ван дер Рое) – 4 т.
- Същностни характеристики на теченията дадаизъм и сюрреализъм (Цара, Дюшан, Арп, Миро, Дали) – 3 т.

Критерии за оценяване по част теория на професията:

№	Критерии за оценяване по теория на професията и специалността	Макси мален брой точки
1.	Тест – първи модул, двадесет и пет въпроса със затворен отговор	25
2.	Тест – втори модул, въпроси с отворен отговор	50
3.	Тест – трети модул, разширен отговор	
3.1	- степен на обхващане на проблематиката	18
3.2	- познаване и владееене на терминологията	2

3.3	- вярност на определенията и примерите	3
3.4	- логична структура на изложението	1
3.5	- граматически правилен език и стил	1
	Общо брой точки	100

Забележка: Неправилният отговор се оценява с 0 точки. Непълният отговор се оценява с част от точките за верен и пълен отговор с точност до 1.

VI. УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ ПО ПРАКТИКА НА ПРОФЕСИЯТА И КРИТЕРИИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ:

Държавният изпит в **част практика на професията** се състои от създаване на изделие /произведение/, творба по специалността, съобразно поставеното задание и от писмена разработка върху него.

Индивидуалното практическо задание се разработва по следния начин:

Темите се предлагат от учениците, обсъждат се и се възлагат от ръководители-консултанти, които се назначават от директора на училището. Индивидуалното практическо задание се консултира от ръководителя.

Заданието се разработва по образец.

Заданието включва наименованието на темата, всички изисквания по разработката на изделието /произведението/, творбата, подкрепящите произведения, ако има такива и теоретичната част, графика за изпълнението и оформлението.

Теоретичната разработка включва описание на етапите на работа, анализ на изделието /произведението/, творбата. Тя се придружава от снимков материал, скици и рисунки. Теоретичната разработка е не по-малко от 2 страници машинописен текст /30 реда – 60 знака на ред/ и се представя в два екземпляра – за рецензента и за методическия фонд на училището.

Произведението и теоретичната разработка се предоставят на рецензент /назначен от директора на училището/ в срок от 20 дни преди изпита и за тях рецензентът пише своето мнение. Ръководителят-консултант не може да бъде рецензент.

Темите на произведението се вписват в протоколите за дипломиране, както и името на рецензента.

Рецензентът представя рецензията си в два екземпляра – единият, заедно с теоретичната разработка на ученика се представя на комисията, която ще провежда изпита, най-късно десет дни преди определената дата за изпита, а другият екземпляр е за ученика и му се връчва най-късно три дни преди датата за защита.

Рецензентът има право да предложи на изпитната комисия зрелостникът да не бъде допуснат до изпит в част практика по професията.

Изпитната комисия се запознава с проблемните случаи и взема окончателно решение.

Национална изпитна програма по професия КАМЕНОДЕЛЕЦ, част практика на професията и специалността

Държавният изпит в частта практика на професията за **специалност КАМЕНОДЕЛСТВО** се състои в изпълнение от учениците на индивидуално практическо задание на основата на професионалните компетенции за придобиване ВТОРА степен на професионална квалификация.

Практическото задание по **КАМЕНОДЕЛСТВО** включва:
Изпълнение в материал /КАМЪК/ на проучена и проектирана тема.
Примерни теми за индивидуални практически задания:

Тема № 1

Портрет. /Глава/

Тема № 2

Изработка на интериорно пано с абстрактни мотиви - релеф.

Тема № 3

Копие на класически архитектурен или парков елемент:

1. Капител /йонийски или коринтски/
2. Декоративна ваза /кашпа/
3. Акантов лист
4. Балюстра
5. Конзола

Тема № 4

Мемориално съоръжение – стела с надпис, декоративен орнамент и база.

Тема № 5

Изработка на сводов пояс с релефна украса

Материали: Глина, гипс, камък и спомагателни материали, според темата и функцията на дипломната работа.

Съдържание на работата, която трябва да се извърши:

Въз основа на предложен и одобрен проект се изготвя модел в глина в М 1:1. Моделът се отлива в гипс.

На базата на приет технологичен план се избира вида камък и се подготвя материала за работа.

Следвайки технологичния план, ученикът изпълнява творбата в следния порядък: изпълнение в материал /камък/, монтаж /ако е необходим/, повърхностна обработка – шлайфане, полиране, патиниране, полагане на защитен слой и други довършителни операции, спрямо спецификата на заданието.

II. Теоретична част:

Ученикът представя устно пред изпитната комисия подробно описание на извършената от него изследователска и подготвителна работа, следвани образци, технологичен план, етапите на работа от първоначалната идея до завършената творба.

В теоретичната част учениците описват писмено етапите на изработка на практическата задача – елементи, начини на композиране, технологични характеристики, методи на изграждане, подходи за обработка на камъка (целия творчески и технологичен процес).

Дипломантите описват също така и срещнатите трудности в процеса на работа, както и дават своята оценка за крайния резултат.

Към теоретичната част се представят одобрените работни скици, рисунки, чертежи и снимки на отделните етапи на работа и на крайния резултат, представляващ завършената дипломна работа.

Таблица № 1

№	К р и т е р и и	П о к а з а т е л и	брой точки
специалност КАМЕНОДЕЛСТВО			
1	Спазване на правилата за здравословни и безопасни условия на труд, опазване на околната среда и ефективна организация на работното място.	Избира и използва правилно лични предпазни средства при работа с камък. Използва правилно инструментите, необходими за изработка на изделието. Спазва и прилага правилата за здравословни и безопасни условия на труд и опазване на околната среда. Поддържа използваните машини инструменти и материали и почиства редовно работното си място.	15
2	Изработване на проект (скици, рисунки, чертежи, модел в глина и гипс, технологична схема, разходна норма за материали и труд).	Адекватно използване на изобразителните и пластични техники с цел високо художествено и професионално ниво на представения проект. Задълбоченост на изследването по избраната тема и проблематиката свързана с нея. Точност на разчета на материалите и подбор на материала според идейния проект.	20
3	Ефективна организация на работното място.	Подреденост на инструменти и материали, осигуряващи удобство, безопасност и точно спазване на технологията на обработката на камъка. Целесъобразна употреба на материалите. Работа с равномерен темп за определеното време.	10
4	Правилен подбор на материали, инструменти и пособия, съобразени с конкретното художествено задание.	Преценява типа и вида на необходимите материали, изделия и инструменти, необходими според изпитното задание. Правилен подбор по количествени и качествени показатели.	10
5	Спазване на технологичната	Самостоятелно да определя	15

	последователност на операциите според изпитното задание.	технологичната последователност на операциите. Спазване на технологичната последователност в процеса на работата.	
6	Качество на изпълнението на изпитното задание.	Съответствие на всяка завършена операция с изискванията на съответната технология за обработка на каменното изделие. Съответствие на крайното изделие със зададените му технически и художествени параметри. Изпълнение на задачата в поставения срок.	20
7	Самоконтрол и самопроверка на изпълнението на изпитното задание.	Операционен контрол – при избора на материали, изделия и инструменти и изпълнение на конкретните дейности. Контрол на техническите и художествени показатели – текущ и на готовото изделие. Оценка на резултатите, вземане на решение и отстраняване на грешки. Оптимален разчет на времето за изпълнение на изпитното задание.	10
8	Защита на изработената документация и изработеното изделие.	Презентация на готовото изделие, съответна на художествените му цели. Логичност и стилова издържаност на аргументацията.	5
Общ брой точки			100

Препоръчителна литература

1. Алпатов, М. История на изкуството, том 1- 4. Български художник, С., 1981.
2. Аврамов, Д. Естетика на модерното изкуство. Кибеа, С., 2009.
3. Бамес, Г. Човешкото тяло. Труд, С., 2000.
4. Бел, Дж. Огледалото на света. Нова история на изкуството. Рива, С., 2009.
5. Божков, А. Българско изобразително изкуство. ДИ Септември, С., 1988.

6. Ваклинов, С., Друмев, Д. История на българското изобразително изкуство. том 1. БАН, София, 1976.
7. Григоров, Т. Перспектива. Просвета, С., 1998.
8. Гомбрих, Е. Изкуството и неговата история. Български художник, С., 1992.
9. Джансън Х.У. История на изкуството, том 1- 4. Елементи, С., 2014.
10. Димитров, Г. Изкуството на XX век – съдбата на авангарда. Просвета, С., 2001
11. Добрев, Д. Изкуството. История на идеите. С., 2014.
12. Иванова, В., М. Коева. Пластичното богатство на възрожденската църковна дърворезба. ДИ Септември, С., 1981.
13. Кирчев, Х. Атлас глава. ДИ Народна просвета, С., 1985.
14. Лвова, Е. Българско възрожденско изкуство. Български художник, С., 1978.
15. Маринска, Р. 20-те години в българското изобразително изкуство. Отворено общество, С., 1996.
16. Мецгер, Ф. Изкуството на перспективата. Книгомания, С., 2007.
17. Раушенбах Р. Пространствени построения в живописа. Български художник, С., 1984.
18. Фартинг, С. Изкуството. Цялата история. С., 2013.
19. Чоканов, К. Пластична анатомия. Наука и изкуство, С., 1974.
20. 120 години Българско изкуство. С., 2012.
21. Чулова-Маркова, Д., История на изкуството, I и II т., Авангард Прима, С.